

Høgskolen i **Hedmark**

Campus Rena
Økonomi og ledelsesfag

Per Joar Aasen

Behov og tilbud til veteraner etter internasjonale operasjoner

Prosjektoppgave
Årsstudium i risiko, sårbarhet og beredskap

2012

Samtykker til utlån hos biblioteket:

 JA NEI

1. Forord

”Jeg har to dårlige nyheter. Den ene er at Kong Olav er død og den andre er at krigen er i gang” (Personlig kommunikasjon, 17. januar 1991 Libanon).

Disse ordene ble uttalt av bataljonens prest da han møtte oss i en leir, 17. januar 1991. Vi var fem mann som ble kalt tilbake fra patrulje den natten. Lite ble sagt, mye ble tenkt.

I det ovenstående sitatet ligger det to ting, det ene er at vi som soldater var forberedt på det siste, i den grad dette var mulig, men totalt uforberedt på den første delen.

Det å være forberedt, gir en egen trygghet på å takle situasjoner bedre, men den forsterkende effekten man får ved hendelser man ikke er forberedt på i samme stund, kan bli overveldende.

Flere hendelser i den nevnte perioden i Libanon, ga etter hvert flere spørsmål enn svar med tanke på de menneskelige påkjenningene og hvordan mennesker takler slike situasjoner.

Jeg vil med dette rette en takk til først og fremst veteraner som har satt av sin dyrebare tid til å rippe opp i alt fra ubehagelige opplevelser, til morsomme historier. Uten disse hadde jeg kun hatt min egen verden å se ting i fra.

En takk til Forsvarets veteransenter for ”åpne dører” og spesielt til Oberstløytnant John Petter Bache for varm velkomst og god mat.

En takk til alle forelesere og elever ved studie Risiko, Sårbarhet og Beredskap, for god veiledning og spennende samlinger.

2. Sammendrag

Veien har vært og fremdeles er lang, også blant en del av soldatene som har representert Norge i utenlandstjeneste. Noen kjemper fortsatt i erstatningsspørsmål etter endt tjeneste, for skader de ble påført. Veien tilbake til det sivile samfunnet er i noen tilfeller uoverkommelig for individet alene, og må derfor søke hjelp hos fagpersoner.

Forsvaret fremstår i dag som en enhet med kompetanse innen krisehåndtering for sine egne ansatte. Kameratstøtte og oppfølging er blitt viet oppmerksomhet både i fra regjering og Forsvaret. På Bæreia ved Kongsvinger har forsvaret et unikt tilbud til mennesker som har tjenestegjort i utenlandsoperasjoner (Veteransenteret).

Jeg har i denne oppgaven undersøkt om det ønsket som blir uttrykt fra veteranorganisasjonene på vegne av veteraner, blir fanget opp og satset på fra Forsvaret og Regjeringen.

Min konklusjon i denne veldig smale studien av litteratur, samt samtaler med noen få veteraner, forteller meg følgende:

Dagens veteraner, og deres familie og/eller pårørende får i dag et godt tilbud som ivaretar en del av deres behov. Men gamle veteraner uten organisasjonstilknytning, vil kanskje se tilbudet komme for sent for deres del. Uansett finner jeg utviklingen i riktig retning for veteranenes uttalte behov og ønsker.

3 Innholdsfortegnelse

1 Forord	s 2
2 Sammendrag	s 3
3 Innholdsfortegnelse	s 4
4 Innledning	s 5
4.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling	s 5
4.2 Avgrensning og metode	s 5
5 Teori og litteratur	s 6
5.1 (IK)-HMS	s 6
5.2 ”Å komme hjem”, en Fafo - rapport	s 8
5.3 ”I tjeneste for Norge”, regjeringens handlingsplan	s 9
5.4 NVIO - veteranforbundet	s 11
5.5 SIOPS – veteranforbundet	s 11
5.6 Forsvarets veteransenter - Bæreia	s 12
6 Samtaleintervjuer	s 13
6.1 Veteraner	s 13
6.2 Spørsmålene	s 14
7 Drøfting og samtalene	s 15
7.1 Medlemskap	s15
7.2 Bæreia	s15
7.3 Lønns- og arbeidsforhold	s16
7.4 Samhold og forståelse	s17
7.5 Etter tjenesten	s17
8 Konklusjon	s 19
9 Referanser	s 20

4 Innledning

4.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

I mange år har Norge deltatt i Internasjonale oppdrag, fra observatørstillinger, til direkte kamphandlinger de siste årene. Ofte har veteraner ved hjemkomst opplevd en avstand imellom opplevelsene de har i tjenesten, og det sivile samfunnets forståelse og aksept for den jobben de har gjort.

Når liv har gått tapt har motstanden økt, ikke bare imot deltagelsen i operasjoner i utlandet, men også for forståelsen til hjemvendte personellets behov for støtte i det sivile.

Mange reagerer negativt når soldater trenger hjelp fra det offentlige. Det virker av og til at soldaten måtte regne med denne skaden, og at de er skyld i dette selv. Når soldater tidligere har kommet hjem og ikke har fått den hjelpen de hadde behov for, blir problemene også en del av samfunnet til slutt.

Men hva har egentlig skjedd igjennom disse årene, fra FN til Nato? Fra uskyldig skyteskive i et komplekst miljø, til aktiv deltagelse i kamper for å gjenopprette fred i et samfunn med store motsetninger og uoversiktlige maktforhold?

Min interesse ved denne oppgaven har vært å se på utviklingen fra FN personellet kom hjem, til i dag og hva våre soldater i dag kan få av oppfølging.

Problemstillingen blir derfor:

Drar alle i samme retning med tanke på tilbud til veteraner, og vil dette treffe alle veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner?

4.2 Avgrensning og metode

Jeg har valgt å se på hva Veteranforbundene kjemper med som sak, i tillegg til hva Regjeringen og Forsvaret ser på som viktig. I en kombinasjon med å se på hvilke tilbud som gis i dag, har jeg tatt kontakt med veteraner som har tjenestegjort tidligere i Internasjonale operasjoner, for å se om disse tilbudene har nådd frem til disse, og om de er av interesse.

I starten av oppgaven så jeg for meg spørreskjema ut til veteranene, men etter noen telefoner med spørsmål om dette var noe de ville være med på, så ble valget og bare ta en samtale med hver enkelt veteran. Dette uten å stille spesifikke spørsmål, men igjennom samtaler med disse prøve å få svar på spørsmålene jeg hadde.

Dette er et enorm stort og bredt område og bevege seg inn på, derfor er min undersøkelse smal i forhold til veteranenes behov og de tilbud som blir gitt. Det føles derfor også naturlig og se på blant annet tilbudet som blir gitt igjennom veteran tjenesten i Forsvaret, veteransenteret på Bæreia, og la dette være hovedfokuset i samtalen med veteranene.

Det må nevnes at når det gjelder veteraner, jobbes det kontinuerlig med deres saker, både fra forbund og Forsvaret, slik at det stadig skjer endringer som kanskje ikke blir belyst i denne oppgaven.

5 Teori og litteratur

5.1 (IK)-HMS

I 1972 ble det laget en petroleumslov hvor kvalitetssikring dukket opp. Senere, i 1979 kom retningslinjene om egenkontroll, som ble endret i 1981 til det vi i dag kjenner som internkontroll (Karlsen 2010, 3. utg.). Petroleumsloven ble iverksatt i 1985 og dannet dermed grunnlaget innen kvalitetssikring og internkontroll for landbasert industri og produksjon. Dette var basert på de internasjonale anerkjente standardene som vi i dag kjenner som NS-ISO 9000 serien i sin oppbygging, men var innen petroleumsvirksomheten ikke basert på selskapenes egen utvikling av interne krav og medarbeidernes involvering i forbedringsarbeid, men sett på som en minimumsstyring av kvaliteten på arbeidsmiljøet og sikkerheten.

Men for de landbaserte virksomhetene, ble betydningen av involvering av de ansatte, med deres plikter og rett til medvirkning, tydeligere i den nye forskriften. Internkontroll slik den var kjent fra 70 og 80 tallet fikk etter hvert følge av en annen forskrift da det i 1992 dukket opp ett begrep som het HMS (Helse, Miljø og sikkerhet). I dag er disse forskriftene samlet på en måte som gjør at internkontrollen har som oppgave å systematisk bedre og utvikle interne forhold knyttet til Helse, Miljø og sikkerhet (IK – HMS – forskriften). Dette vil da være en metode for myndighetene som sikrer disse en overordnet og moderne regulering av HMS – arbeidet til den enkelte virksomhet.

IK - HMS blir en ordning som berører de fleste virksomhetene som har ansatte og defineres som en organisasjonsoppskrift/forvaltningsreform, læreprogram/arena og til slutt en demokratisk praksis for de ansatte og ledelse ved virksomheten. Karlsen (3. utg. 2010), skriver i sin bok at HMS – fenomenet som han kaller det, blir å anse som en ”sosial konstruksjon” (s.41) som får sin mening igjennom hvordan vi lager kategorier og tolkninger av HMS.

Målområdene fra myndighetene og virksomhetene i forskriften beskrives i boka (Ledelse av Helse, Miljø og sikkerhet) (Karlsen 2010, 3. utg.) slik:

Myndighetene:

- Fremme arbeidsmiljø og sikkerhet på arbeidsplassen
- Forebygge helseskader og miljøforstyrrelser fra produkter og forbrukertjenester
- Verne det ytre miljø mot forurensning og sikre bedre behandling av avfall

Virksomhetene:

- Fullt forsvarlig arbeidsmiljø
- Et godt arbeid
- Renere produksjon
- Brukersikre produkter og tjenester
- Forbedre miljøkvalitet, reduserte utslipp og avfallsmengder og mindre ressursløsning

(Karlsen 2010, 3. utg. s. 38)

Når det gjelder miljø, er det fremdeles samfunnsaktuelt å se globalt på miljøspørsmål, også slik VKMU (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling) beskrev i 1987 (referert i Karlsen 2010 3. utg.) om en bærekraftig utvikling med globalt perspektiv, krever lokal handling, altså en oppfordring med å tenke globalt og handle lokalt.

Vi blir til stadighet påminnet om de globale ressursene vi er i ferd med å tappe og dette fordrer endringer i produksjonsmetoder, teknologier og ikke minst mer rettferdig fordeling av godene.

Reguleringen og forskriftene tar hensyn til at en virksomhet skal kunne forholde seg til disse på en hensiktsmessig måte. Slik vil myndighetene ha en påvirkning og tilsyn av arbeidet som blir gjort. Derav er det bedriften eller virksomheten som har ansvaret å vise frem for tilsynsorganet det fortløpende arbeidet innen IK – HMS arbeidet. Selv om det er størst fokus og vekt på arbeidsgiverens styringsrett i forbindelse med internkontroll og kvalitetskontroll, vil AML (Arbeidsmiljøloven) til dels oppveie dette med tanke på HMS og de ansattes mulighet til deltagelse.

Dette med at AML inneholder medvirkning for de ansatte og partsbalanse, vil si at loven legger opp til et utstrakt samarbeid mellom partene i HMS spørsmål.

I tillegg har vi i Norge siden 1892, da arbeiderloven og fabrikktilsynet ble opprettet, hatt erfaring med en form for bedriftshelsetjeneste (BHT). Karlsen (2010 3. utg.) viser oss dermed at vi har hatt en form for HMS regulering i over hundrede år og at bedriftshelsetjenesten har vært med i femti av disse. Og utviklingen innenfor helsearbeid har siden opprettelsen av legeordning for de ansatte vært stor. I 1975 gikk det som den gangen het bedriftslegeordningen over til å hete bedriftshelsetjeneste for å markere at det måtte også måtte til annet helsepersonell enn leger. Arbeidsoppgavene gikk fra å være kontrollbasert til å være mer forebyggende med fokus på et bedre og sunnere arbeidsmiljø. Allikevel er BHT nesten ikke nevnt i IK – HMS forskriften, da denne ordningen fremdeles er frivillig og anbefales bare som en aktør som kan hjelpe til med kartlegging.

Men uansett om man er god lokalt i egen virksomhet med å følge det lovpålagte minimum og kanskje har en god utvikling på IK – HMS arbeid, vil man kanskje oppleve eksterne hendelser som blir en trussel mot HMS. Vi opplever i takt med utviklingen av teknologien, en økt usikkerhet fra det vi ikke kontrollerer selv. HMS trusler finner vi nevnt i boka til Karlsen (2010, 3. utg.) og er i stor grad fokusert rundt teknologiens utvikling og bærer et preg av varsko om et globalt fortjenestejag som minner om at vi har en utvikling i samfunnet som prioriterer økonomi, fremfor sikkerhet og miljø. I tillegg peker Karlsen på at en bærekraftig utvikling kan lediggjøre mennesker og at dette igjen ikke er et politisk alternativ, og derfor har vi utfordringer i motsetningene.

Men boka viser oss også de fordelene utviklingen av teknologi har. Den er også i stand til å hjelpe oss og avsløre skader på miljøet globalt sett. Slike muligheter, vil med riktig bruk være til hjelp for planlegging av og tilrettelegging av den bærekraftige delen av det globale miljøet som virksomheter har fått ansvaret å ta vare på.

Både i Forsvaret og i det sivile ser vi også at teknologien gir oss utfordringer, slik som Forsvarets satsing på informasjonsteknologi og samfunnets utfordringer med datasikkerhet.

5.2 ”Å komme hjem” en Fafo - rapport

I en undersøkelse gjennomført av forskningsinstituttet Fafo, ser Roland Mandal på levekårene til soldater som er skadet i tjeneste, på oppdrag for veteranforbundet SIOPS (Skadde i internasjonale operasjoner). (Fafo -rapport 2009:47)

Formålet med denne rapporten var å få kunnskap om Forsvarets oppfølging av skadd personell, samt deres møte med det sivile etter tjenesten. Temaet dekker de utfordringer som den enkelte opplever med tanke på arbeidsliv, helse- og velferdstjenester og familie. Bakgrunnen for dette er at det å fange opp personell som står i fare for å utvikle posttraumatisk stresslidelse (PTSD) og viktigheten av at de ble oppdaget på et tidlig tidspunkt.

Denne rapporten viser ikke overraskende at personellet som ble intervjuet mener at det er manglende kunnskap og for liten kompetanse i det sivile de møter etter endt tjeneste, spesielt innen spesialisthelsetjenesten innen psykisk helsevern. Det blir slått fast at behovet for å ha noen og prate med, samtidig som man blir forstått, er det største savnet blant veteraner. Samholdet, enhetsfølelsen og kameratskapet de opplever ute i tjeneste er sterkt hos veteraner og er samtidig noe som blir vektlagt sterkt fra Forsvaret under oppdraget. Dette opphører, i følge rapporten, når veteranen kommer hjem til det sivile og skaper sosiale problemer.

Veteraner som er intervjuet ser ikke noe behov for styrking av Forsvarets egne tilbud og at disse i utgangspunktet er bra, men problemet oppstår som tidligere nevnt ved overgangen til det sivile livet, hvor tilbudene på hjelp fra det offentlige ikke holder mål. Derimot understreker rapporten at veteraner selv ser på kontakten med andre veteraner og samtaler med disse som noe av de viktigste tiltakene ved hjemkomst, dette ut i fra behovet for samtaler med noen som har de samme opplevelser og forståelse som dem selv.

Rapporten sier at det er en viss forekomst av psykiske helseplager blant ”veteraner flest”, men i tillegg viser rapporten til at den faktiske bruken av spesialisthelsetjenesten som fastlege, kommunalt psykisk helsevern og/eller distriktpsykiatrisk senter (DPS), fremstår som lav.

Når det gjelder inntektssiden hos SIOPS veteraner, viser rapporten til at halvparten fikk uføretrygd på tidspunktet som rapporten ble laget. I tillegg vurderer veteraner som er skadd sin egen arbeidsevne dårligere enn andre veteraner. Men her vises det til også til forhold som berører utviklingen etter hvert med tanke på opplæring og forberedelser før tjenestegjøring.

I det hele og store slår rapporten fast at det er store utfordringer med oppfølgingen av veteraner både fra Forsvaret og det sivile (SIOPS veteraner), og at det er manglende systematiske strategier for å fange opp/kartlegge og hjelpe veteraner med psykiske senskader.

5.3 ”I tjeneste for Norge”, regjeringens handlingsplan.

Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste, er i hovedsak en handlingsplan for forsvarets veteraner, men dekker også tiltakspunkt for utenriktjenesten og justissektoren. Handlingsplanen er en oppfølging av den tidligere ”Veteranmeldingen” etter Stortingsmelding nr. 34 (2008-2009). Den nye handlingsplanen tar derfor sikte på en videreutvikling og styrking av den eldre utgaven og kalles ”I tjeneste for Norge”. (www.regjeringen.no)

Planen med tiltakene er ett samarbeidsprosjekt mellom Forsvars-, Justis-, Utenriks-, Helse- og omsorg-, Arbeids og Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementene. Gruppen har navnet *Den interdepartementale arbeidsgruppen*. I tillegg er det også et samarbeid med Forsvaret og veteran- og arbeidstakerorganisasjonene. Planen er satt til å bli iverksatt i 2011-2013, men melder samtidig at de fleste tiltak er av en art med konsekvenser som strekker seg utover denne perioden som er nevnt.

Målsetninger for denne planen er i hovedsak å styrke samfunnets anerkjennelse og ivareta personell som denne planen omhandler. Tiltakene skal bidra til å oppdage psykiske, og andre skader generelt, på et tidlig tidspunkt for å redusere eventuell risiko og/eller få iverksette behandling ved på et tidlig tidspunkt.

Det er også stort fokus på familie og pårørende og utfordringene disse har/får. Det nevnes i tiltaksplanen tilrettelegging og oppfølging med tilbud om samlivskurs, informasjon og reetablering av familielivet, samt håndtere utfordringer knyttet til krigs- og traumeskader.

Flere tiltak i denne handlingsplanen gjør at samfunnets ordinære helse- og omsorgsfunksjoner skal være i stand til å ta seg av skadet personell. Derav presiseres det at Forsvaret ikke skal etablere sitt eget helsevesen, men legge til rette for at personell får den hjelp de trenger i det offentlige systemet. Men samtidig stiller Forsvaret med sin spisskompetanse innenfor blant annet psykiske reaksjoner på krigstraumer, og bistår med utredninger og svar på henvendelser fra veteraner. For øvrig nevnes det at Forsvaret har ett 1 års ansvar for oppfølging av personell etter tjeneste, uavhengig av ansettelsesforhold for personellet.

Personell som regnes å være i risikogruppen, slik som personell med særlige traumatiske opplevelser, fysisk skadde eller hjemsendt mot sin vilje (repatriert), skal få individuell oppfølging.

Samhandling i mellom avdelinger i Forsvaret er også nevnt som et tiltak på forbedringssiden. Forsvaret har ulike kompetanser plassert på forskjellige steder, men handlingsplanen tar for seg en samling av disse enhetene for bedre utnyttelse og bedre tjeneste for veteraner.

Også samhandling, kompetanseheving og økt fokus/forståelse for veteraner innenfor Arbeids- og velferdsetaten, Bufetat, Statens Pensjonskasse, helsevesenet og Forsvaret, er med i handlingsplanen og med pilotprosjekt i gang, blant annet i Østerdalen, håper man å kunne i møtekomme de krav og behov fra personell med erfaring fra internasjonale operasjoner.

I handlingsplanen for ”I tjeneste for Norge” listes det opp hva som skal være ”en god veteranpolitikk”. Disse punktene forklares som en forutsetning for forståelige, anvendbare og entydige rammefaktorer.

En god veteranpolitikk:

- personellet er godt forberedt på de forhold de skal operere under
- ikke belastes mer enn tilrådelig (hvile)
- godt drillet i hvordan skader, fysisk og psykisk, skal unngås
- skadede blir tatt godt vare på og gis kvalifisert hjelp så snart som mulig
- individuelt tilpasset oppfølging av skadede for at de skal komme tilbake til arbeidslivet eller så nær situasjonen som før skaden som mulig
- alltid kan henvende seg til Forsvaret for råd og veiledning
- tilfredsstillende erstatningsordning for skadde som ikke kan rehabiliteres fullstendig
- forskning og kartlegging av veteranenes situasjon for å få bedre kunnskap

(utdrag fra handlingsplanen, ”I tjeneste for Norge”)

I handlingsplanen vises det også til at Forsvaret skal bruke analyser av tilgjengelige personellressurser som grunnlag før beslutninger om deltagelse i internasjonale operasjoner og dens lengde/varighet. Dette med tanke på å få en jevn og forutsigbar belastning på avdelinger og personell. I tillegg skal man kun ved spesielle begrunnelser fravike ordningen om at personell skal ha minst dobbel så lang tid hjemme som de har vært ute, før de kan sendes ut igjen.

Det er også fokusert på belastningen for de nærmeste pårørende til de som reiser ut i tjenesteoppdrag i handlingsplanen. Flere punkter omhandler tiltak for å bedre blant annet informasjon om operasjonen til personellet, de pårørendes rettigheter og krav samt konsekvenser det i verste fall tjenesten kan få. Denne delen av tiltakene inngår som et grunnleggende element i Forsvarets personellpolitikk.

5.4 NVIO – veteranforbundet

Helt siden 1960/61 har det eksistert et forbund for veteraner. I starten riktignok som en forening med ganske begrenset medlemsmasse og tiltenkt medlemmer som hadde tjenestegjort som observatører i internasjonale oppdrag. Siden den gang har utviklingen med deltagelse fra Norge i regi av FN, og nå i de siste årene Nato, vært betydelige. Dette har også endret behov, struktur og medlemsmasse for veteranforbundet som i dag har navnet NVIO (Norges veteranforbund for internasjonale operasjoner).

NVIO har i dag en medlemsmasse på ca 7300 og 56 lokalforeninger fordelt over hele landet. Forbundet er partipolitisk uavhengig og frivillig organisasjon som har fokus på veteraner og deres behov. Igjennom en kameratstøtte – ordning som er opprettet i fra forbundet, gis det tilbud om samtaler med andre som vet og forstår situasjoner veteraner kan ha opplevd som vanskelig. I tillegg til å jobbe for å prøve å fange opp veteraner som har problemer, og hjelpe disse, jobber de også for veteranenes rettigheter generelt. Blant annet lovverk og samtidig å være på banen med innspill overfor myndighetene.

I målsetningene som veteranforbundet har lagt til grunn for sitt arbeide, ser vi blant annet fokus på medisinsk oppfølging og ansvar over tid, i tillegg til økonomiske spørsmål, samt fokus på kompetanseheving hos Nav og helsevesen. I tillegg nevnes Forsvarets veteransenter og senterets levering av hensiktsmessig tilbud til veteraner og pårørende.

De lokale avdelingene legger til rette for månedlige møter, tematreff, medlemsmøter for at veteraner kan møte mennesker de kan dele erfaringer og prate med.

5.5 SIOPS – veteranforbundet

Veteranforbundet SIOPS er også et forbund som jobber for oppfølging og veiledning til veteraner i møte med det offentlige og bistår medlemmene med juridisk og økonomisk eksperthjelp. Fokus for forbundet er kompetanseutvikling, samt øke kunnskapen om skadde for å bedre og sikre veteranenes økonomiske, sosiale og helsemessige vilkår (www.siops.no).

På lokalt nivå jobbes det med selvhjelpsgrupper for veteranene. På sentralt nivå derimot jobbes det i hovedsak mot det offentlige med opplysningsprogrammer med foredrag, rettet mot helsevesenet, Nav, barnehelsetjenesten, Forsvarets veteranadministrasjon, Forsvarets sanitet og kommunehelsetjenesten. I tillegg kommer arbeid med å påvirke de som har beslutningsmyndighet blant folkevalgte, fagmiljøer og departementer.

Driftsmidler forsøkes innhentet igjennom det offentlige, næringslivet og private bidragsytere, noe som er viktig i forhold til den langsiktige planleggingen i forbundet.

Disse driftsmidlene er viktige i forhold til intensjonen i forbundet om å drive forskning og datainnsamling om skadd personell etter internasjonale operasjoner. Dette gjelder blant annet data og erfaringer etter Gulfkrigen, slik at dette blir synliggjort og kommer veteranene til gode. I tillegg kommer jobben med å forbedre lov og avtaleverk, samt følge opp og etablere tilpassede tilbud for medlemmene.

5.6 Forsvarets Veteransenter – Bæreia

Forsvarets veteransenter på Bæreia er underlagt veterantjenesten i Forsvaret og ligger i Kongsvinger kommune. Senteret var tidligere kjent som krigsinvalid hjemmet, og etter at bygningsmassen ble overtatt av andre organisasjoner for noen år tilbake, fikk Forsvaret nok en gang ”ny” oppstart høsten 2008.

Senteret drives i dag som et sted for rekreasjon og samhold og ikke er ment som et behandlingssenter. I tillegg til de få som i dag kan kalles krigspensjonister og enker etter 2. verdenskrig, er senteret åpen for veteranorganisasjoner og Forsvaret med dets personell og pårørende.

Samhold, møter, gjensyn med tidligere kollegaer og ett godt utstyrt aktivitetsanlegg med sin nærhet til naturen, kjennetegner senteret. Man kan både før, under og etter tjeneste få tilgang til dette og tilbudet gjelder i tillegg de pårørende. Innendørs finnes godt utstyrte treningsrom i tillegg til terapibasseng og badstue. Film og tv rom og naturligvis overnatting for de som ønsker dette. For øvrig er senteret også under utbygging og rehabilitering.

De som ønsker det kan i tillegg låne alt utstyr man trenger til friluftsliv rundt Bæreia, samt kano/båter som kan brukes i et nærliggende stort vann.

Ellers så har senteret en god del avtaler med lokale aktivitetsaktører i Kongsvinger.

Bruken av veteransenteret deles inn flere oppholdskategorier slik som;

- Rekreasjonsopphold, hvor man søker opphold på medisinsk eller velferdsmessig grunnlag
- Tjenesteopphold, opphold relatert til, før, under og/eller etter utenlandstjeneste
- Avlastningsopphold, for familie/pårørende til tjenestegjørende personell
- Friville organisasjoner, kan gjennomføre egne aktiviteter, ved ledig kapasitet
- Jubileumstreff, krigs- og befalskolejubileer ved ledig kapasitet
- Drop-in, for veteraner med/uten familier, ved kortere opphold og ledig kapasitet mot betaling etter gjeldene satser

(www.forsvaret.no)

6 Samtaleintervjuer

6.1 Veteraner

I den perioden jeg har jobbet med denne oppgaven, har jeg vært i kontakt med flere veteraner. Det å få veteraner til å svare på et spørreskjema på frivillig basis til en for dem ukjent person har vist seg vanskelig. Derfor har jeg etter hvert som jeg fikk god kontakt med 4 veteraner, konsentrert meg om å foreta samtaler som kunne gi svar på spørsmål jeg ikke stilte direkte.

Dette er veteraner med forskjellig bakgrunn, hvor bare en er ansatt i Forsvaret pr i dag. Sistnevnte har vært sparsommelig med opplysninger om sin tjeneste i utlandet, men har gitt noen opplysninger som jeg hadde kunnet bruke etter hvert.

Det har vært en forutsetning fra veteranenes side at ingen opplysninger som skal kunne identifisere disse kom med i min oppgave. Derfor har jeg valgt å kalle disse for veteran.

Veteran 1: Kvinne, alder 27, bosatt i Hedmark. Ansatt i Forsvaret. 1 periode i Afghanistan. Ikke gift eller samboer, ingen barn.

Veteran 2: Mann, alder 41, bosatt i Klæbu, Ingeniør privat sektor, 2 perioder Libanon 1991/92 og 1994/95 geværmann, skilt og gift på nytt, ingen barn.

Veteran 3: Mann, alder 45, bosatt i Trondheim, salgsingeniør, 1 periode Libanon 1990/91 geværmann, gift, 3 barn.

Veteran 4: Mann, alder 44, bosatt i Melhus, transportyrket, 1 periode Libanon 1993 transport og forsyning, skilt, ett barn.

Med tanke på at nesten 22 tusen soldater har bidratt i tjenesten under FN oppdraget i Libanon, er det ikke mulig å gjøre denne prosjektoppgaven til en forskningsoppgave, men å se om de tilbud som finnes og er varslet komme, treffer disse og andre veteraner. Tilbudet på Bæreia er naturlig nok sentralt.

6.2 Spørsmålene

Som tidligere nevnt ble mine spørsmål bakt inn i en samtale med veteranene, slik at dette ikke ble en ren utspørring. Dette krevde flere telefonsamtaler til flere av disse på grunn av tiden de hadde til rådighet. I starten var nok alle usikker på hva jeg egentlig var ute etter, men i og med at jeg har min egen erfaring å tilby, fikk vi i gang samtaler som de kunne lede, uten mine spørsmål. Dette skapte en trygghet og etter min mening en form for åpenhet imellom oss, som det igjen virker som de har satt pris på.

For å se dette i forbindelse med hva som er av tilbud i dag, har min interesse vært:

- Medlemskap i veteranorganisasjon?
Om ikke, hva er grunnen til det?
- Veteranarbeid?
Er Bæreia – tilbudet kjent? Hva er bra og hva savnes i tilbudet? Og er dette et inkluderende tilbud eller oppleves det for å være for andre grupper veteraner?

Utover å bli kjent med veteranene og hva de kjenner til av veterantilbud som finnes, så har jeg prøvd å gå inn i livet deres med å søke etter utviklingen sosialt etter endt tjeneste.

Tiden før og under tjeneste:

- Ville veteranen ha gjort det samme i dag?
- Var grunnlaget for trening og informasjon for oppdraget bra eller dårlig?
- Det beste og det verste med hele perioden i tjeneste?
- Opplevelse av samarbeid, kameratskap og ledelse generelt?
- Generelle arbeidsforhold i perioden?

Etter hjemkomst:

- Forståelse fra egen familie eller kjente?
- Interesse fra de samme etter en stund?
- Tilbud om hjelp, hvis behovet har vært der, fastlege eller spesialisthelsetjeneste?
- Kontakt med andre veteraner?
- Endring i vaner etter hjemkomst, alkohol eller annet?
- Kjenner du noen med problemer etter endt tjeneste?
- Hva kan gjøres for bedre for veteraner? Av veteraner, Veteranforbund, Forsvaret eller kommunale/statlige tjenesteytere?

7 Drøfting og samtalene

7.1 Medlemskap

I dette kapittelet vil jeg drøfte de svar og informasjonene disse veteranene har gitt meg fra samtalene. Dette sett opp imot litteratur og teorien som ligger foran i dokumentet.

Kun veteran 1 er i dag medlem av en veteranorganisasjon, NVIO. Medlemskapet er naturlig i og med at hun er ansatt i Forsvaret og hun nå er å anse som veteran etter tjeneste i utlandet. Tilbudene fra veteransenteret er hun godt kjent med, men det meste av informasjonen har hun tilegnet seg igjennom informasjon fra arbeidsgiver. Hun melder om at arbeidsgiver driver aktivt i opplysning om både rettigheter, krav og tilbud som veteraner har etter tjeneste. I tillegg understreker hun at oppfølging under tjenesten har vært bra, både fra helsepersonell og arbeidsgiver.

Veteran 1 gir derimot inntrykk over at hun føler seg for ung til tittelen veteran og at dette er noe hun ikke bruker i samtale med andre, verken kollegaer eller sivile. Det virker derfor som om veterantittelen er noe aldersbestemt, slik vi ser det i andre sammenhenger. Hun er derimot klar på at tilbudet på Bæreia i Kongsvinger er tilrettelagt som et tilbud hun personlig kan dra nytte, selv uten at det behøver å være noen samling eller organisert.

De andre veteranene ser i utgangspunktet ikke behovet for medlemskap i starten av samtalen vi har. Etter hvert virker det som om noe mer nyansert bilde dukker opp, og at det er litt mangel på informasjon i tillegg til noen få andre faktorer for valget med å ikke være medlem. En veteran melder tilbake om at et medlemskap som koster 300.- kroner og ikke gir annet en litt litteratur tilbake, ikke er av interesse. Selv om han har interesse for bilder og historier fra den tiden han var i tjeneste, er han ikke interessert i medlemskap. I diskusjonen om medlemskap kommer det frem at mangelen av flere venner med samme interesse også er en årsak, og at andre medlemskap i andre organisasjoner og forbund tar fort opp en slik plass.

7.2 Bæreia

Bæreia er lite kjent blant 2 av veteranene, mens den siste har fått med seg opplysningene om senteret via Forsvarets nettside. På spørsmål om han aktivt søker etter informasjon som er relatert til tiden han var ute i tjeneste, svarer denne delvis ja. Dette har sammenheng med media som Facebook og lignende, hvor han har flere kontakter med den bakgrunnen og at det til tider blir nevnt utenlandstjeneste de har vært i.

Her virker det som om interessen for medlemskap og informasjon må vike for andre interesser. Ingen av de tre mannlige veteranene har i dag aktiv kontakt med andre veteraner på grunnlag av felles opplevelse fra utenlandstjeneste. Unntaket er kontakt via sosiale media som nevnt. Etter hvert i samtalene viser det seg at de ikke er imot sosial kontakt med tidligere veteraner, og kunne gjerne ha tenkt seg en sammenkomst med gamle venner. Kanskje også på Bæreia om dette hadde latt seg gjøre.

Regjeringens handlingsplan om å oppsøke og undersøke tidligere veteraners sosiale status og behov, kan jeg ikke se har nådd frem til mine veteraner i denne oppgaven. Informasjonen om tilbudene på Bæreia ser ikke ut til å ha nådd disse, men samtidig kan det forstås med at det er liten interesse for det som er årsaken.

7.3 Lønns- og arbeidsforhold

Jeg finner ut av samtalene at alle veteranene, med unntak av veteran 1, **ikke** hadde vervet seg for slik tjeneste en gang til, med de samme forutsetningene som var til stede den gangen. Kanskje ut i fra livserfaringen de har i dag, for flere peker på både opplæring og forståelse for oppdraget fra den gangen. Jeg fant ut at konflikten de var satt å operere rundt, ikke var forstått da de dro ned, noe som kan indikere på mangelfull opplæring eller som verre er, mangelfull forståelse av alvoret.

Selv om det blir gitt uttrykk for at fortreeningen før avreise var bra i starten av samtalene, ser jeg etter hvert at de hadde ønsket noe tilnærmet den forberedelsen og treningen soldater i dag får.

I utgangspunktet ikke realistisk, da FN – tjenesten var frivillig og basert på verving i en kort periode i motsetning til i dag, med tanke på Nato -operasjoner.

I Regjeringens handlingsplan legges det til ordet for en god veteranpolitikk med tilstrekkelig hvile. Slik ser man retningslinjer innenfor Helse, Miljø og Sikkerhet også beskrevet. Tilbakemeldinger fra veteranene i Libanon forteller om doble vakter, høyt stressnivå og situasjoner de ikke hadde kontroll på. Det vil med andre ord si at med handlingsplanen til regjeringen vil man kanskje se en endring på dette området.

Lønn ble ikke diskusjonstema med veteran 1, annet enn at denne mente den var god. Men hos de andre var disse meningene todelt. Veteran 3 fikk med seg forhandlinger om krigstjenestetillegg i perioden 1990/91, og mente fremdeles lønnen ikke sto til oppdraget under krigen mot den Irakiske invasjonen av Kuwait. Dette basert på at nedslaget av raketter var nært dennes område, faren for bruk av kjemisk krigsvåpen var stor og at mannskapet gikk doble vakter.

Ut i fra denne delen av samtalen med veteran 3, kommer det frem at han har ofte tenkt på konsekvenser som kunne ha oppstått den tiden. Spesielt en periode etter hjemkomst har denne hatt våkennetter, selv om han velger i samtalen å relatere dette til ”noe annet” som årsak. Andre opplevelser av slik art, som virket truende på veteraner, kom ifra samtlige, med unntak av veteran 1.

Slik jeg ser det vil dette være i takt med en form for beskyttelse av seg selv og/eller sin arbeidsgiver da hun ikke delte stort av denne typen informasjon. Men igjen, dette kan også bero på usikkerheten for meg som samtalepartner.

Lønn og kompensasjoner ser vi handlingsplanen til regjeringen tar for seg, blant annet at de pårørende og familie får utbetalinger mens noen er ute i tjeneste. Dette er store forandringer i forhold til hva veteranene i denne oppgaven opplevde i sin tid.

Uten direkte spørsmål til veteran 3 kommer det frem en form for bitterhet over den lave lønnen denne hadde i sin tid i forhold til dagens soldater.

7.4 Samhold og forståelse

Samholdet imellom soldatene under tjenestetiden fremhevet alle veteranene som unikt. Veteran 2 fortalte at dette var en av årsakene til at han valgte periode nummer to i Libanon. Han mente at man ikke får samme kameratfølelse og teamarbeid i omgivelser som ikke innebærer at man må sette sin lit til kollegaene. Også ledelsen sto tilnærmet på lik linje som soldatene. Det kommer også frem at dette var en del av hans skilsmisse, hvor vi etter hvert klarte å prate om det å bli forstått av andre og særlig av de nærmeste.

Det underlige er etter min mening at de fire mannlige veteranene i veldig liten grad har sin periode som FN-soldat som tema i dag med noen av sine nærmeste. Dette kan kanskje ha noe med at de alle føler at det ikke har noen hensikt, eller det kan være at forståelsen er tilstede fra de nærmeste og tar hensyn til veteranene, uten at noe blir sagt.

Vi kan se at det å bli forstått av sivile etter hjemkomst er det veteraner har meldt til forbund og veteran tjenesten som et stort problem, derfor ser vi også at de som jobber for veteraner har satt dette på dagsorden.

Jeg får i samtalene også opplevelsen av at veteranenes opplevelse av stolthet over oppdrag de hadde vært med på, forsvant etter ett til to år etter hjemkomst. Venner som lurte på hva de hadde opplevd mistet interessen etter hvert. I tillegg melder veteran 4 at han følte en periode behov for ”å lyve” på seg hendelser, eller forsterke originale hendelser, for at venner skulle få nye historier.

Dette viser også at Fafo rapporten over i denne oppgaven er på riktig spor når det gjelder tomrommet som dukker opp hos soldatene etter hjemkomst. Eller er dette noe man skal forvente skje, uavhengig av opplevelser i livet? Andre opplever tilsvarende svikt i interessen også, ikke bare soldater.

7.5 Etter tjenesten

Både Fafo – rapporten, Regjeringens Handlingsplan og Veteranorganisasjonene er enige om å vie ekstra oppmerksomhet rundt tiden etter endt tjeneste hos veteraner. Mine veteraner opplyser i samtalene om en periode på 3 til 4 år etter endt tjeneste, hvor de kunne ha tankene tilbake til oppdraget og om de ikke direkte sa at de var plaget av dette, er det nærliggende å tro at det ikke er udelt positivt å ha alle tankene om hendelser som var av uvanlig karakter.

Det at de alle, med unntak av veteran 1 kunne tidsbestemme dette til en slik periode kan kanskje ha noe med tiden de med interesse pratet med andre om dette. Det virker kanskje som om avstanden til tjenesten er avgjørende for veteranene. Veteran 1 sier hun ikke er kommet dit hen at hun reflekterer over den tjeneste hun har utført, og understreker at de ”mellomlander” for tilpassning til det sivile.

En slik ”mellomlanding” eksisterte ikke for de andre veteranene, som dro direkte hjem etter å ha fylt ut ett skjema hos en lege om at de ikke hadde noen plager. Her ligger vel også noe av de største endringene for personell som kommer hjem, at de blir tatt vare på i større grad ved hjemkomst og i tillegg skal bli fulgt opp i en lengre periode for å tilpasses et rolig og harmonisk samfunn som Norge er.

Videre gir alle veteranene fra Libanon klar tilbakemelding at det ikke har vært noen som helst oppfølging for deres vedkommende etter tjenesten, men heller ingen behov for dette. Selv om en av veteranene langt på vei innrømmer større konsum av alkohol like etter tjenesten, oppgir han drikkekultur, pris og tilgang på dette i tjenestetiden som årsak, og ikke behovet for å roe ned kroppen.

Ser vi i litteraturen er bruken av beroligende en av fallgruvene for en veteran etter endt tjeneste. Men ligger problemet i kulturen hos dette personellet, eller opplevelsene bak? Jeg er fristet til å påstå at uten tilgang til alkohol i områder vi tjenestegjør, skaper mindre behov når vi returnerer til Norge. Uansett trenger vi forskning på bruken av beroligende midler etter tjenester i internasjonale oppdrag.

Ingen av veteranene opplyser om at de kjenner noen som har problemer relatert til tjeneste i internasjonale operasjoner. Men de er oppmerksom på problemene mange sliter med, og viser til mye fokus på dette igjennom media de siste årene. Men Libanon – veteranene, er usikker på om dette er noe de ville ha dratt nytte av. Når det gjelder Bæreia, etter informasjon om tilbudene som blir gitt der, uttalte alle 3, at de trolig ikke ville komme til å benytte seg av dette av ulike årsaker.

Noe av dette begrunnes med avstand fra hjemsted og tid. Ingen ser behov for egne turer individuelt til Bæreia, men kan kanskje sammen med tidligere kollegaer delta på gjenforening om dette lar seg gjøre. Det som kommer frem er at veteranene har mange andre prioriteringer foran et besøk på veteransenteret, slik som familie, ferie/fritidsinteresser og økonomi.

Uansett mener alle at tilbudet er riktig for de som har behov. Ingen ser seg altså i den gruppen, selv om det blir understreket at dette ikke er et behandlingssenter, men et tilbud for rekreasjon for veteranene og deres nærmeste. Men samtidig får jeg forståelse for at de hadde ønsket dette tilbudet like etter hjemkomst. Slik sett tyder dette på at de veteraner som kommer hjem i dag, og for deres nærmeste at tilbudet treffer.

8 Konklusjon

I denne prosjektoppgaven har jeg sett på hva som er tilbudet til veteraner fra internasjonale operasjoner, i tillegg hva som er et uttalt ønske fra veteranorganisasjonene. Regjeringens handlingsplan og Forsvarets veteranjeneste ser ut til å være på riktig vei og er samstemte med de krav og ønsker som er uttalt, og at tilbudet om oppfølging av veteraner og hensynet til de pårørende går i riktig retning.

Noe jeg derimot sitter igjen med som inntrykk fra eldre veteraner, før tilbudene eksisterte, er at de ikke vil benytte seg av disse godene. Kanskje på grunn av tiden siden de tjenestegjorde er relativ lang og at de ikke ser på seg selv som en gruppe som passer inn. De er langt på vei enige om at det er et tilbud de ser treffer de ”nye” veteranene, i tillegg til de som sitter hjemme. Slik sett føler jeg etter samtale at en form for bitterhet sitter inngrodd hos veteraner som har ”overlevd” og fungerer etter eget utsagn normalt. Bitterhet over å ikke blitt tatt på alvor, hørt og sett like etter tjenesten de hadde vært i.

Da denne oppgaven ikke inneholder bredde av forskningsmaterieell, men bare en håndfull meninger, vil dette bli stående som en påstand i fra noen utvalgte som gjør denne oppgaven til hva den er, nemlig en reise tilbake til da alt var mye verre for veteraner.

Konklusjonen min etter samtaler og litteratur er at Forsvaret og veteranjenesten er på riktig vei, dog ikke for andre enn veteraner med nylig utført tjeneste, samt veteraner som i lang tid har slitt med psykiske helseproblemer og som fremdeles kjemper sin sak.

De som har klart seg føler seg etter mine egne antagelser, sviktet av Forsvaret, men stolt imellom hverandre kollegialt for utført tjeneste.

9 Kilder

Fafo -rapport 2009:47 "Å komme hjem" av Robert Mandal
<http://www.fafo.no/pub/rapp/20137/20137.pdf>

Karlsen, Jan Erik (2010 utg. 3) Ledelse av Helse, Miljø og Sikkerhet. Fagbokforlaget.

Forsvarets veteraner på Bæreia.

www.forsvaret.no/veteraner/Forsvarets_veteransenter/Sider/default.aspx

Regjeringens Handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste, "I tjeneste for Norge", 2011.

www.regjeringen.no/pages/16370836/Veteraner_Handlingsplan_nettersjon.pdf

Informasjon igjennom samtaler med veteraner, anonymt:

Veteran 1: Kvinne, alder 27, bosatt i Hedmark. Ansatt i Forsvaret. 1 periode i Afghanistan. Ikke gift eller samboer, ingen barn.

Veteran 2: Mann, alder 41, bosatt i Klæbu, Ingeniør privat sektor, 2 perioder Libanon 1991/92 og 1994/95 geværmann, skilt og gift på nytt, ingen barn.

Veteran 3: Mann, alder 45, bosatt i Trondheim, salgsingeniør, 1 periode Libanon 1990/91 geværmann, gift, 3 barn.

Veteran 4: Mann, alder 44, bosatt i Melhus, transportyrket, 1 periode Libanon 1993 transport og forsyning, skilt, ett barn.